

HUIS MET HISTORIE

In deze rubriek die wordt geredigeerd door Max Cramer en Jan Lamme, dit keer aandacht voor een godshuis met historie. En daar is een goede aanleiding voor. Bij het uitkomen van dit nummer zal het 100 jaar geleden zijn dat de oud-katholieke kerk van Sint-Vitus aan het Melkpad werd ingewijd. Deze viering was aanleiding om de geschiedenis in te duiken en deze in boekvorm te laten verschijnen.

Dr. Martien Parmentier beschreef in het meinumner van EP.(1989/2) de inhoud van jubileumuitgave deel I (1589-1989), zoals deze door hem werd verzorgd. In het septembernummer van dit jaar (EP.1989/3) ging Parmentier in op de Hilversumse dorpskroniek van C. de Jager, die van 1766-1801 allerlei zaken beschreef die binnen het Hilversumse zijn aandacht trokken. Dit curieuze document is onder zijn redactie inmiddels verschenen.

In dit nummer dan een samenvatting van deel II van de geschiedenis van het kerkgebouw aan het Melkpad gedurende de laatste eeuw. Het werd geschreven door de oud-katholieke pastoorsvrouw Maria Blom-Blokland die het betreffende deel II van het gedenkboek samenstelde.

Aan haar artikel werden nog enkele gegevens over de architectuur van de kerk toegevoegd.

100 jaar Sint-Vituskerk aan het Melkpad

Denkend aan de patroon van de oud-katholieke parochie in Hilversum, Sint-Vitus, en kijkend naar de vele activiteiten die door gemeenteleden gestimuleerd respectievelijk ontwikkeld worden, kozen wij voor de gedenkboeken de naam VITALE KERK deel I (Parmentier) en VITALE KERK deel II (Blom-Blokland). In dit nummer iets over deel II, dat de honderd jaar (1889-1989) aan het Melkpad beschrijft.

Exterieur van de Oud-Katholieke St. Vituskerk met pastorie kort na de oplevering in 1889. Een kruisvormige basiliek met koepel ontworpen door P.A. van Weeldenburg (1849-1912) in neo-barok stijl met klassicistische elementen. Afmetingen 34 meter lang en 17 meter breed. De torens aan de voorzijde werden wel ontworpen maar nooit uitgevoerd. Het Christusbeeld aan de voorzijde werd ontworpen door de beeldhouwer P. Miedema.

Boven het portaal tussen kerk en pastorie werd de bovenkant van het hek van de Achterhofse Kerk aan de Stationsstraat herplaatst.

Een monumentaal gebouw

Een vraag die door velen gesteld wordt is altijd weer hoe de naar verhouding kleine oud-katholieke gemeente ertoe is gekomen om aan de toenmalige rand van het dorp temidden van de boekweitakkers een zo monumentaal kerkgebouw te zetten. Stellig was de voornaamste reden voor de lokatie het feit dat de grond voor het te bouwen complex genereus aan de parochie werd afgestaan door een gemeentelid, de heer E. ('Elt') CZn. Nieuwenhuizen.

Naast het gegeven dat het kerkbestuur de wens had om ook met hoogfeesten voldoende ruimte te hebben om de gemeente "waardig te ontvangen", was daar de oud-katholieke architect P.A. Weeldenburg uit Rotterdam. Hij maakte een eerste ontwerp van een kerkgebouw met twee torens ter weerszijden van de hoofdingang. Dit vonden de opdrachtgevers "hoogmoedig" -mogelijk ook te duur. Weeldenburg komt dan met een tweede ontwerp, het huidige kerkgebouw in renaissancestijl, versierd met dorische en ionische kolommen, bekroond door een imposante achtkantige koepel.

Over het al dan niet realiseren van dit kerkgebouw ontstaat een levendige discussie, waarbij -alweer!- noodgedwongen flink naar de centjes gekeken wordt. Voor- en tegenstanders weren zich met grote betrokkenheid, zoals de Hilversumse parochiearchieven ons laten zien:

"Mocht die liefhebber van een Koepelkerk aan zijn systeem willen vasthouden, dan is het hem geraden per rondreisbillet een tochtje te maken naar Antwerpen, aldaar de Kerken te bezichtigen, voorts over Brussel naar Namen te stoomen en aldaar de copie en miniatuur van Sint Pieter te Rome te zien, desverkiezende over Keulen retourneerende, dan heeft die liefhebber althans Kerken gezien!"

De overgrote meerderheid van de parochianen, inclusief het kerkbestuur, blijft het er echter over eens dat het ontwerp indrukwekkend is.

Een sponsor voor de koepel

Weeldenburg houdt vast aan zijn idealen, hij "voelt er niets voor om gewoon maar een flinke kerk" te bouwen. Dan heeft ene heer W. van Os (grutter) er genoeg van en hij

Paul Determeyer (1892-1971) maakte op verzoek van professor Der Kinderen de wandschilderingen voor de grote vakken van het kerkship en de altaarruimte. Determeyer werkte hieraan van 1932 tot 1945. Na de brand van 1958 restaureerde hij de beschadigde schilderijen.

Mariabeeld van ca. 1480, een Noord-Nederlands werk. Onder de voeten van Maria de maan en sikkel, verwijzend naar Openbaringen 12:1 en tevens een vrouwsviguur, de oude Eva 'aangevreten door de zonde', terwijl Maria de nieuwe Eva symboliseert. Men veronderstelt dat dit beeld afkomstig is uit de Oude Kerk aan de Kerkbrink van voor de Reformatie.

biedt aan om een derde van de extra bouwsom voor de koepel voor zijn rekening te nemen, als deze er maar komt! Hierna wordt de knoop doorgesneden en gaan de bouwopdrachten de deur uit.

De totale bouwkosten zullen circa f 75.000,- belopen. Dit is een kolossaal bedrag als men bedenkt dat het uurloon van de gemiddelde burger 10 a 12 cent was. Er wordt door het kerkbestuur een lening uitgeschreven voor f 32.500,-, waarop vele oud-katholieken uit het gehele land intekenen.

Eerste steenlegging en inwijding

Naast gegevens uit "Bestek en Voorwaarden voor den bouw eener Kerk en Pastorie", wordt in het boek ingegaan op de plechtigheden bij het leggen van de eerste steen (29 mei 1888) door pastoor Gerardus Gul en op de inwijdingsplechtigheid op 10 december 1889.

Er zijn portretten opgenomen van Hilversummers, zoals deze in 1889 de kerk bezochten: het echtpaar De Jong-Baas (weversgeslacht), Glazemaker-Nieuwenhuyzen (boeren) en De Jager-De Jager (grutters). We zien de vrouwen met cornetmuts ("nepsmuts") en de Gooise staartkap.

Er is een verhaal over de 'balletjesmakerij' van de familie Bikker, en de opvolger van Gul, pastoor G.C. van Schaik (te Hilversum 1892-1923) wandelt als laatste in volledige "pastoorsuitrusting" door de straten van Hilversum: geklede jas met hoge hoed, kniebroek en zijden kousen, schoenen met zilveren gesp en de onafscheidelijke wandelstok met zilveren knop.

De schilderijen van Determeyer

Onder het pastoraat van Gol (te Hilversum 1924-1937) wordt begonnen met het aanbrengen van de eerste schilderijen in de vakken hoog in het kerkgebouw. De schilder Paul Determeyer uit Loenen aan de Vecht zal hieraan een belangrijk deel van zijn

kunstenaarschap wijden. De concepties van de schilderijen, zoals Determeyer zelf die zag, zijn in het boek opgenomen.

Veranderingen

De Oud-Katholieke Kerk van Nederland schaft in 1922 de coelibatsverplichting voor priesters af, maar het zal nog tot 1937 duren voordat voor de eerste maal een pastoorsgesin in de Hilversumse pastorie zijn intrede doet.

Het jaar 1958 wordt een rampjaar voor de parochie. Een felle brand verwoest sacristy en altaarruimte. De gemeente vindt een tijdelijk gastvrij onderkomen in de kerk van de hervormde Kapelgemeente aan de Albertus Perkstraat, totdat op 10 december 1958 de kerk volledig gerestaureerd weer in gebruik kan worden genomen.

Ter vervanging van het verbrande altaar wordt een nieuw marmeren altaar geplaatst, waardoor het de priester mogelijk wordt met het gezicht naar de gemeente te staan, een vernieuwing die in deze dagen in de katholieke kerken wordt ingevoerd.

Welke relikwieën bevinden zich in het altaar aan het Melkpad? In het boek wordt op deze vraag uitgebreid ingegaan.

De laatste decennia in het leven van de Sint-Vitus aan het Melkpad geven een grote openheid naar buiten te zien, zowel in oecumenische (vespers!) als in culturele (concertenseries!) activiteiten.

Bij het voorbereiden van het boek is veel over 'vroeger' gepraat, vooral met de oudere leden van de gemeente. Bij wijze van anker, om al deze verhalen te hechten aan de historische gegevens, werden met name de parochiale archieven, zoals deze zich aan het Melkpad bevinden, door mij bestudeerd.

Foto van 1 juli 1956. Gezicht op het oude altaar met het complete werk van Determeyer.

Een nieuwe luidklok

Op 3 december zal aan het Melkpad, aansluitend aan de hoogmis, de bronzen luidklok uit de afgebroken Maranathakerk (Minckelersstraat/hoek Kamerlingh Onnesweg) worden gewijd. Deze klok kon door de oud-katholieken tijdig van de schroothoop worden gered en op het ogenblik wordt de laatste hand gelegd aan de bouw van een klokkestoel op het kerkplein, aan de kant van het gemeenschapshuis De Akker.

De pontificale hoogmis van 100 jaar kerkwijding zal bij het verschijnen van dit artikel hebben plaatsgevonden op zondag 10 december a.s. 's morgens om 10 uur. In 1889 werd op deze datum in de toespraak gezegd:

“Gij wenschet een kerkgebouw, in één woord, welks aanblik een verheffenden invloed oefent op het gemoed, den eerbied verhoogt voor hetgeen er geschiedt, uitnodigt om er binnen te gaan en neder te knielen voor Hem, die er wordt aanbeden. Dat wenschte uw hart, en uwe hand is vaardig geworden tot het vervullen van dien wensch.

Daar staat hij: de tempel door u gewenscht en gesticht:

schoon in zijn lijnen, deftig in zijne versiering, zacht en vriendelijk in zijn licht, door zijn hoog opgaande wanden oog en hart naar boven trekkend tot waar wij met onzen verrukten blikken in den prachtige koepel staren, die het alles kroont.”

De preek zal nu waarschijnlijk minder hoogdravend zijn dan honderd jaar geleden, maar stellig even welgemeend.

Maria Blom-Blokland

Bij de brand van 27 januari 1958 ging het altaar verloren alsmede een deel van de kerkschatten en het O. K. archief. Hier een beeld van de herinwijding van de kerk op 10 december 1958. De beschadigde schilderijen van Determeyer waren op dat moment nog in restauratie.

ARCHITECTUUR ST. VITUS AAN HET MELKPAD

De Oudkatholieke Kerk Sint Vitus werd in de jaren 1887-1889 gebouwd door de architect P.A. Weeldenburg (1849-1912) voor de Oud-katholieke gemeente, die daarvoor in een schuilkerk bijeen kwam. Dit gebouw symboliseerde dan ook de emancipatie en het openlijk naar buiten kunnen treden van dit kerkgenootschap. Vandaar dat in het ontwerp waarschijnlijk zo'n nadruk op het bouwen van een koepel is gelegd.

De driebeukige kruisbasiliek met een imponerende kruisingskoepel is opgetrokken uit baksteen; de hoeken en de vensteromlijstingen zijn gepleisterd als natuursteenimitatie. Een gepleisterde sokkelzone loopt rond de gehele bouwmassa. De ingangspartij met het klassieke zuilenfront, dat door een driehoekig fronton wordt bekrond is naar de weg gericht.

De dubbele zuilenstelling in de voorgevel strekt zich uit over de gehele breedte van het schip. De benedenzone is opgebouwd uit twee vierkante pijlers en twee dorische zuilen daartussen, alle op sokkels geplaatst en met horizontale banden versierd. Samen dragen ze een hoofdgestel met architraaf, fries en kroonlijst. In de geheel gepleisterde gevel is tussen de grote opening in het midden de dubbele toegangsdeur met stoep gezet en daarboven bevindt zich in een half rond veld een plastische decoratie met onder meer een wereldbol. De deur en het decoratief veld worden door een blokband omgeven. In de muurvlakken ter weerszijden van de ingang zitten vier rechthoekige panelen.

De tweede zone bevat vier ionische zuilen op sokkels die een architraaf en een fries dragen. De triglifien van het fries vormen tevens de consoles voor het fronton, dat de gevel bekroont. Een rond het gebouw lopende daklijst besluit deze zone. In het midden staat in een nis een groot Christusbeeld, dat door de beeldhouwer P. Miedema is vervaardigd. Het gevelvlak herhaalt de zuilen als pilasters en bezit eveneens een viertal panelen. De zijbeuken reiken tot het onderste hoofdgestel.

De identieke zijgevels hebben zeven rondboogvensters in de bedenzone, bezet met

gebrandschilderd glas. De transeptarmen in het midden van de zijgevels steken iets buiten de zijbeuken uit en hebben, de hoogte van de middenbeuk aanhoudend, een tweede zone boven het rondboogvenster met een groot half rond venster over de hele breedte en een fronton ter bekroning.

In de lichtbeuk van het schip zitten zes ronde vensters aan elke zijde. Deze bezitten net als de andere vensters een gepleisterde imitatie van natuursteenblokken als omlijsting. Een grote achthoekige koepeltoren op de kruising is van ver af reeds aanwezig in het stadsbeeld.

De Neobarokke stijl, aangevuld met Neorenaissance en classicistische details, is lange tijd negatief beoordeeld. In het boekje 'Hilversum in oude ansichten deel I' uit 1967 staat: 'Hoewel het gebouw in architectonisch opzicht weinig betekent, is het in zekere zin toch ook weer indrukwekkend te noemen'. Thans is een duidelijke herwaardering van deze 19de-eeuwse architectuur merkbaar. In het toonaangevende boek "De 19e-eeuwse kerkelijke bouwkunst in Nederland" wordt de Neobarokke St. Vitus in Hilversum als een van de zeldzame voorbeelden in Nederland genoemd.

De redenomgevende beschrijving, die aan de plaatsing van dit kerkgebouw op de Provinciale Monumentenlijst ten grondslag ligt, geeft de volgende argumentatie weer: a. als één van de zeer weinige nog aanwezige neobarokke kerkgebouwen in ons land; b. als laatste behouden kerk van architect P.A. Weeldenburg; c. vanwege de behouden hoofdvorm, de detaillering en het materiaalgebruik; d. door de beeldbepalende kruisingskoepel en het zeldzame zuilenfront; e. als bouwkundig voorbeeld van de opbloeiende Oud-Katholieke Kerk in het laatste kwart van de 19de eeuw in Nederland, bebouwd tijdens de totstandkoming van de Unie van Utrecht; en tenslotte f. door de samenhang met de naastgelegen pastorie.

De bovenstaande beschrijving van de architectuur is voor het grootste deel overgenomen uit het rapport: "Bescherming van kerkgebouwen in de provincie Noord-Holland 1850-1940", Haarlem 1987, pagina's 54-56.

Uitgaven i.v.m. 100 jaar St.Vituskerk

Vitale kerk 1: Geschiedenis van (Oud-)katholiek Hilversum 1589-1889 door Martien Parmentier.

224 pag. met vele afbeeldingen. Uitg. Verloren, Hilversum. ISBN 90-6550-325-0
Prijs: f 25.

Vitale kerk 2: Geschiedenis van de Sint-Vitus aan het Melkpad 1889-1989 door Maria Blom-Blokland.

222 pag. met vele afbeeldingen en foto's. Uitg. Verloren, Hilversum. ISBN 90-6550-326-9
Prijs: f 25.

Dorpskroniek van een Hilversumse oud-katholiek uit de achttiende eeuw. Inleiding en editie Martien Parmentier. Uitg. Verloren, Hilversum. ISBN 90-6550-327-7
Prijs: f 17,50.

Bij aanschaf van de drie boeken samen betaalt u f 60. Behalve bij de boekhandel zijn de boeken ook verkrijgbaar bij de oud-katholieke pastorie aan het Melkpad (naast De Akker) en op de ledenavonden van onze vereniging.